PSZICHOLÓGIAI TÉRKÉP / 07 / KIVONATOS JEGYZET

Mit tanulunk meg egy jelzésből?

A behaviorizmus alapjai | 3 oldalas vizsgajegyzet

Nagy kérdés: hogyan változtatják a tapasztalatok a környezet jelzéseire adott válaszokat és a helyzetben végzett cselekvéseinket?

Történeti hely: a viselkedés kerül középpontba

A 19. század végi állati tanulás- és reflexkutatás fontos előzmény. **Watson 1913-as programja** a pszichológiát a viselkedés objektív, kísérleti tudományaként határozza meg; célja előrejelzés és befolyásolás. Az introspekcióra építő tudatpszichológiával vitázik. **S-R:** inger-válasz kapcsolat. Pavlov fiziológus, Thorndike tanuláskutató; munkájuk a behaviorizmus előzménye, nem három azonos elmélet.

KÉPVISELŐ	KÖZPONTI HOZZÁJÁRULÁS
Ivan P. Pavlov	**Feltételes reflexek:** korábban semleges jelzés tanult választ válthat ki. Klasszikus kondicionálás.
Edward L. Thorndike	**Próba-szerencse tanulás; hatástörvény:** a cselekvés következménye alakítja későbbi előfordulását.
John B. Watson	**Behaviorista program;** az állati és emberi viselkedés közös természettudományos vizsgálata.

Pavlov: a klasszikus kondicionálás alapképlete

JELÖLÉS	A TÁPLÁLKOZÁSI PÉLDÁBAN
US / UCS - feltétlen inger	A szájba kerülő táplálék.
UR / UCR - feltétlen válasz	A táplálék által kiváltott nyálelválasztás.
CS - feltételes inger	A korábban semleges, táplálékot előre jelző hang.
CR - feltételes válasz	A tanulás után már a hangra megjelenő nyálelválasztás.

Előtte: táplálék → nyálelválasztás; a hang még nem váltja ki a vizsgált választ.
Tanulás: hang → táplálék, ismételt próbákban.
Utána: a hang önmagában → feltételes nyálelválasztás. A táplálék adása nem a nyáladzás következménye.

Mit csináltak és mit mértek?

Pavlov különféle ingereket, például metronómhangot társított etetéssel. A nyál mennyiségét és a válasz megjelenési idejét rögzítették. A jelzés később táplálék nélkül is nyálelválasztást váltott ki. A „semleges” mindig az adott vizsgált válaszhoz képest értendő (Pavlov, 1927).

PSZICHOLÓGIAI TÉRKÉP / 07 / KIVONATOS JEGYZET

Jelzések, cselekvések, tanult érzelmi válaszok

A klasszikus eljárások és a belőlük levonható következtetések

FOLYAMAT	MIT JELENT?
Elsajátítás	Kialakul a CS-re adott tanult válasz. Az időzítés és az inger előrejelző értéke is számít.
Generalizáció	A válasz a CS-hez hasonló ingerekre is megjelenik.
Diszkrimináció	Eltérő válasz hasonló, de különböző következményeket jelző ingerekre.
Kioltás	A CS-t US nélkül adják; a CR gyengül. Nem azonos a korábbi tanulás biztos törlésével.
Spontán felújulás	A kioltott válasz pihenő után ismét megjelenhet (Spielman et al., 2020; Bouton, 2004).

Thorndike: problémadoboz és hatástörvény

Eljárás: a macska egy mozdulattal, például hurokhúzással nyithatta ki a dobozt; kint táplálék várta. **Mérés:** kijutási idő az ismételt próbákban. **Eredmény:** általában fokozatos rövidülés, amit próba-szerencse tanulásként értelmezett. **Hatástörvény:** a kielégítő következménnyel járó válasz kapcsolata a helyzettel erősödik, így valószínűbben ismétlődik. Ez az instrumentális tanulás előzménye; nem Pavlov jelzés-tanulása, és nem a belátás minden helyzetre érvényes cáfolata (Thorndike, 1911).

Watson és Rayner: „kis Albert” (1920)

Eljárás: egy csecsemőnél fehér patkány bemutatását erős fémes zajjal társították. **Megfigyelés:** visszahúzódás, nyöszörgés, sírás; később a patkány és más ingerek mellett is negatív reakciókat írtak le. **Korlát:** egyetlen résztvevő, külön kontrollcsoport nélkül; változó reakciók. A később zajjal társított nyúl és kutya nehezíti a generalizáció tiszta értelmezését. A tervezett félelemcsökkentő eljárásokat nem próbálták ki. A distresszkeltés etikai probléma; az élethosszig tartó fóbia nem igazolt következtetés.

Két hétköznapi példa, kétféle tanulási kérdés

Jelzés: a sok feszült helyzetet előre jelző telefonhang már az üzenet elolvasása előtt feszültséget kelthet. **Cselekvés:** a szoruló ajtónál újra azt a kilincsmozdulatot használod, amelyik korábban kinyitotta. A példák szemléltetések; embernél a jelentésadás és az aktuális helyzet is fontos.

PSZICHOLÓGIAI TÉRKÉP / 07 / KIVONATOS JEGYZET

Örökség, korlátok, vizsgapontok

Az inger-válasz leírás fontos kezdet, de nem teljes embermagyarázat

Rescorla (1968): patkányoknál az áramütés hang alatti és hang nélküli valószínűségét változtatta. A hangra jelentkező karlenyomás-csökkenés volt a félelmi tanulás mutatója. Egyenlő valószínűségek mellett kevés vagy semennyi ilyen csökkenés jelent meg. **Kontingencia:** a jelzés előrejelző viszonya a következményhez; nem puszta időbeli közelség.

Biológiai korlát: Garcia és Koelling (1966) patkányainál az íz inkább rosszullétet okozó következményekkel, a fény-hang jelzés inkább áramütéssel kapcsolódott össze az elkerülésben. **Kioltás:** a korábbi tanulás hatása fennmaradhat; az új tanulás környezetfüggő (Bouton, 2004).

Mai örökség: ellenőrzött tanulási eljárások, mérhető viselkedéses mutatók, összehasonlítható próbák; kapcsolódás a viselkedéselemzéshez és a tanult érzelmi válaszok kutatásához. **Határ:** a teljes emberi viselkedés nem vezethető vissza néhány egyszerű S-R kapcsolatra.

Négy tengely: általános: tanulás; személyiség: tanult reakciók és szokások; fejlődés: tapasztalatfüggő változás; szociál: társas jelzések és következmények. **Térkép:** 01-03 → 07; 07 → 08 (operáns tanulás) → 09 (szociális tanulás); további kapcsolatok: 20 (kognitív fordulat), 24 (érzelem), 29 (terápiás irányok). Ezek kapcsolódások, nem egyenes leszármazás.

Ne keverd össze!

US ≠ UR; CS ≠ CR: inger és válasz külön fogalom. Klasszikus kondicionálás ≠ cselekvés következményből való tanulása. **Generalizáció ≠ diszkrimináció.** Kioltás ≠ biztos törlés. A behaviorizmus tudományos program; a kondicionálás tanulási jelenség és vizsgálati eljárás.

Vizsgán 30 másodpercben

Watson a viselkedés objektív vizsgálatát állította középpontba. Pavlov a jelzésre kialakuló feltételes reflexet, Thorndike a következmények tanulást alakító szerepét kutatta. A klasszikus kondicionálás kulcsai az US, UR, CS és CR, valamint a generalizáció, diszkrimináció és kioltás. A későbbi kutatás az előrejelző értéket és a biológiai korlátokat is kiemelte.

Szakirodalom

Bouton, M. E. (2004). Context and behavioral processes in extinction. *Learning & Memory, 11*(5), 485-494. https://doi.org/10.1101/lm.78804

Garcia, J., & Koelling, R. A. (1966). Relation of cue to consequence in avoidance learning. *Psychonomic Science, 4*, 123-124. https://doi.org/10.3758/BF03342209

Pavlov, I. P. (1927). *Conditioned reflexes: An investigation of the physiological activity of the cerebral cortex* (G. V. Anrep, Trans.). Oxford University Press. Eredeti mű angol fordítása

Rescorla, R. A. (1968). Probability of shock in the presence and absence of CS in fear conditioning. *Journal of Comparative and Physiological Psychology, 66*(1), 1-5. https://doi.org/10.1037/h0025984

Spielman, R. M., Jenkins, W. J., & Lovett, M. D. (2020). *Psychology 2e*. OpenStax. 6.2. fejezet: klasszikus kondicionálás

Thorndike, E. L. (1911). *Animal intelligence: Experimental studies*. Macmillan. Eredeti mű, különösen II. és V. fejezet

Watson, J. B. (1913). Psychology as the behaviorist views it. *Psychological Review, 20*(2), 158-177. Eredeti tanulmány

Watson, J. B., & Rayner, R. (1920). Conditioned emotional reactions. *Journal of Experimental Psychology, 3*(1), 1-14. Eredeti tanulmány